

Bezoekadres
Stadhuis, Amstel 1
1011 PN AMSTERDAM

Gemeente Amsterdam

Postbus 202
1000 AE AMSTERDAM
Telefoon 020 552 2117
Fax 020 552 2255
Teksttelefoon 020 620 9279
www.amsterdam.nl

Andrée van Es
wethouder

Retouradres: B&W, Postbus 202, 1000 AE AMSTERDAM

Aan de leden van de Gemeenteraad

Datum	12 mei 2012
Ons kenmerk	
Behandeld door	Jan Heeren
Doorkiesnummer	020 25 18411
E-mail	j.heeren@dmo.amsterdam.nl
Bijlage	2
Onderwerp	Burgerschap en Diversiteit: <i>Geen burgerschap zonder hoffelijkheid</i>

Geachte leden van de gemeenteraad,

Hiermee vraagt het College uw aandacht voor een bijzonder onderwerp:

Burgerschap in Amsterdam

Inleiding

Amsterdam is veranderd en blijft voortdurend in beweging. Een stad van 183 nationaliteiten, een toegangspoort tot Europa, maar ook een stad van verschillen, waar kansrijken en kansarmen samenleven en verschillende culturen en leefstijlen elkaar ontmoeten. De stad is geen consumptieartikel, Amsterdam maken we met elkaar. De opgave van het College van Amsterdam, is ervoor te zorgen dat onder al die verschillen, die diversiteit, een basis ligt van gemeenschappelijkheid, dat de publieke ruimte geen terrein is van verruwing, maar van gastvrijheid en dat alle Amsterdammers mee kunnen doen.

Met het versterken van burgerschap wil het College verbondenheid in de stad versterken en verruwing tegen gaan. In de kern betekent burgerschap voor Amsterdam dat ieder op zijn of haar eigen manier kan meedoen in de samenleving, betrokken is bij de stad en zijn medebewoners. Iedere Amsterdammer is burger van de stad ongeacht leeftijd, afkomst, geloof en etniciteit. Burgerschap overstijgt en overbrugt de verschillen onder de Amsterdamse bevolking.

De Amerikaanse filosoof John Rawls heeft ooit de vraag opgeworpen: Hoe kunnen vrije en gelijke burgers die van inzicht verschillen over godsdienstige, filosofische en levensbeschouwelijke zaken vreedzaam met elkaar samenleven? Burgerschap, met alle verschillen van mening, ook fundamenteel, die daarbij horen, kan volgens hem niet zonder 'civility', hoffelijkheid.

Hoffelijkheid maakt het mogelijk het gesprek aan te gaan over de verschillen. Geen burgerschap zonder hoffelijkheid in Amsterdam.

Deze brief is het resultaat van een zoektocht naar de betekenis van burgerschap in Amsterdam in dit tijdsgewricht. De veronderstelling is dat burgerschap helpt om maatschappelijke opgaven aan te pakken, verschillen te overbruggen, gesprekken aan te gaan en zelfs conflicten beter te beslechten. De brief is opgebouwd uit aanleidingen, theoretische inzichten en bevindingen uit de praktijk. Het resultaat is een visie op burgerschap, die tot verdere discussies en beleidsontwikkelingen kan leiden.

In november 2010 werd Kees van Kooten geïnterviewd door het weekblad Vrij Nederland. Hij zei behartenswaardige dingen over literatuur en poëzie, maar ook dit: *“Een Marokkaan die langs de weg staat omdat-ie pech heeft met z'n scooter, spreek ik aan. En dan komt het altijd goed. Met een groepje doe ik het niet. In de steeg naast de Kleine Komedie stonden steevast drie jongens. Altijd spuugden ze vlak voor mijn zeer goed opgevoede hond op de grond. Elke keer keek ik ze met een komisch verbaasd hoofd aan. Maar ik ben nooit in gesprek gegaan.... Die jochies die voor je op de grond spugen, daar schrik je van. Dat kun je niet plaatsen. En Nederlanders zijn op hun beurt weer enorm agressief”*.

Burgemeester Eberhard van der Laan: *“De betekenis van burgerschap is actueler dan ooit. Want het gaat natuurlijk over de vraag: Hoe verhouden mensen in een samenleving zich tot elkaar? Hoe verhouden zij zich tot de overheid en de overheid tot hen? En belangrijker wat mij betreft nog de normatieve vraag: hoe kunnen die onderlinge verhoudingen worden verbeterd?”* (uitgesproken op conferentie Burgerschap en Amsterdam, 10 maart 2011)

De vinger wordt vaker op deze zere plek van de stad gelegd: ongemak over de publieke ruimte in de stad. Verruwing van omgangsvormen wordt dan genoemd en geweld op straat. “Amsterdam is Amsterdam niet meer”. De zo gewaardeerde openheid en directheid van Amsterdammers krijgt opeens een scherpe kant. Mensen durven elkaar niet meer aan te spreken, zijn bang voor een klap of op zijn minst een scheldkanonnade.

In zijn eenvoud raakt de ervaring van Kees van Kooten de kern van wat het College belangrijk vindt voor de stad: Dat burgers zich op hun gemak kunnen voelen, niet hoeven te schrikken van elkaar. Dat zij zich niet hoeven af te schermen voor anderen, of gediscrimineerd worden.

Aanleidingen: ontwikkelingen en cijfers

De veranderende samenleving eist veel van de stad, van de inwoners en de overheid, maar kan ons ook veel opleveren. Verschillende ontwikkelingen en verschijnselen vormen samen de aanleiding voor deze brief. Enkele daarvan worden hier beschreven:

Sociaal verkeer in de publieke ruimte

Er zijn ongemakken over het sociale verkeer in de stad die zich afspelen op straat, in de publieke ruimte, op het voetbalveld, in het park, of tijdens het uitgaan. Veel mensen durven niets zeggen als zij van de sokken worden gereden in het verkeer uit angst voor een agressieve reactie. Ze voelen zich ongemakkelijk en weten niet wat ze eraan kunnen doen. Ze voelen zich daardoor minder thuis in de stad, zeker wanneer dit doorslaat naar discriminatie en onveilige situaties.

Erwin Olaf:

“Deze stad is te klein, de straten zijn te smal. om altijd maar boos te zijn”.

Tolerantie en onverschilligheid

De aantrekkelijk van de grote stad is de diversiteit en anonimiteit. Als tolerantie omslaat in onverschilligheid, mensen niet naast elkaar maar met de ruggen tegen elkaar gaan leven, komt de verdraagzaamheid in gevaar. Stereotyperingen bepalen dan het sociale verkeer. Voor teveel Amsterdammers maken dergelijke patronen deel uit van hun dagelijks leven. Homo's en joden voelen zich bedreigd

door groepjes Nederlands-Marokkaanse jongens. Die jongeren voelen zich op hun beurt buitengesloten als mensen naar hun tas grijpen als zij naast hen gaan staan bij de tramhalte. Voor Moslima's die beschimpt worden om hun hoofddoek is de publieke ruimte onaangenaam en afwijzend. Discriminatie is in Amsterdam nog steeds een probleem. Veel jongeren ervaren bijvoorbeeld discriminatie op de arbeidsmarkt.

Paul Scheffer

“Zonder gemeenschappelijke basis is geen vreedzame uitwisseling mogelijk, maar raken we verstrikt in permanente miscommunicatie of erger”. (uit: Het land van aankomst)

“We zijn voorbij het denken in termen van integratie en minderheden. Burgerschap benoemt een visie op de toekomst en laat de focus op de herkomst los. Het onderstreept de onomkeerbaarheid van immigratie. In de toekomst is er geen meerderheid meer in de stad, in de autochtone zin van het woord. Burgerschap doet tevens een appèl op het maatschappelijk middenveld”. (uitgesproken bij ambtswoninggesprek 8 december 2010)

Wantrouwen en vertrouwen

Er is sprake van twee tegengestelde trends. De toenemende verscheidenheid van de Amsterdamse inwoners heeft effect op buurten en wijken. Het vertrouwen van bewoners in hun wijk neemt af naarmate de etnische diversiteit toeneemt¹. De Amsterdamse tolerantie wordt uitgedaagd. Er is onvrede over het functioneren van de overheid. Mensen voelen zich in de kou gezet of tegengewerkt wanneer diensten niet optimaal worden geleverd of regelgeving teveel belemmert. Er is ook sprake van toenemend optimisme. In recent gepubliceerde cijfers constateert het Sociaal en Cultureel Planbureau dat het optimisme spectaculair is toegenomen² in Nederland en nieuwe Amsterdammers blijken zich in hoge mate thuis te voelen in Amsterdam.

¹ Lonke van Oorschot, Jeroen Slot en Emmie van Oorschot. “Voorspellers van vertrouwen in de buurt: Sociale Cohesie in Amsterdam. Mens&Maatschappij, 2011:1

² “Nederland in de ban van fris optimisme”, De Volkskrant, 4 april 2011, over Continu Onderzoek Burgerperspectieven van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Publiek debat

De stad heeft decennia achter de rug waarin de snelle verandering van de bevolkingssamenstelling heeft geleid tot zorgen over de sociale cohesie. Radicalisering in de islamitische wereld en de aanslagen op het WTC in New York in 2001 kwamen ook in Amsterdam hard aan. De moord op Theo van Gogh door een Marokkaanse Amsterdammer die zich beriep op motieven van religieuze aard en de moord op Pim Fortuyn hebben geleid tot een periode van onderling wantrouwen en polarisatie tussen bevolkingsgroepen. De stijl van het debat is harder geworden. Het gesprek over de gevolgen van immigratie en culturele verschillen, over criminaliteit en de gewenste aanpak daarvan, is ook opener geworden en dat is goed. Pijnlijke zaken worden niet langer vermeden, maar benoemd. Er is ook een keerzijde. Mensen voelen zich afgewezen en trekken zich terug in veilige bastions. Door de heftigheid van het debat verlies je mensen. Daardoor kunnen noodzakelijke gesprekken niet meer worden gevoerd, bijvoorbeeld over controversiële onderwerpen als voorschriften voor hoofddoeken en ritueel slachten.

Sociaaleconomische verschillen

Amsterdam is zowel een stad van rijkdom als van armoede. Armoede en werkloosheid zijn uitsluitingsmechanismen. Onder Amsterdammers met een niet-westerse achtergrond komt armoede meer voor en in de jeugdwerkloosheidscijfers zijn jongeren met een migrantenachtergrond sterk oververtegenwoordigd. Het risico is groot dat een belangrijke groep Amsterdammers blijvend op achterstand komt te staan. Zij ontberen de vaardigheden om mee te kunnen doen. Gebrekkige beheersing van de taal speelt daarbij een rol. Emancipatie, met name voor vrouwen, blijft noodzakelijk.

Burgerkracht in de stad

In de hele stad nemen burgers en bedrijven maatschappelijke initiatieven die inspireren en een grote betrokkenheid tonen. Op het Makassarplein verbeteren buurtbewoners de leefbaarheid en kwaliteit van hun plein. De fotograaf Erwin Olaf organiseerde een Black Tea Party, een feest voor seksuele integratie en tegen homohaat op straat. Vrijwilligers van het COC geven voorlichting op scholen over homoseksualiteit. Op weekendscholen wordt vrijwillig lesgegeven om de kansen van kinderen te vergroten. Deze initiatieven verdienen steun.

Deze trends zijn terug te zien in cijfers en statistieken. Bijvoorbeeld:

Bevolking

Op 1 januari 2011 telde Amsterdam 780.559 inwoners, 12.800 meer dan een jaar eerder: de grootse bevolkingstoename in meer dan zestig jaar. In vier jaar tijd is de Amsterdamse bevolking met circa 37.500 inwoners gegroeid, wat het resultaat is van zowel een geboorte als een vestigingsoverschot.

Mensen komen naar Amsterdam voor studie maar vooral voor een eerste baan. De stad is nog steeds een 'emancipatiemachine'. Maar ook het aantal gezinshuishoudens is meer dan gemiddeld toegenomen. Amsterdam geldt als de aantrekkelijkste stad van Nederland.

Werk

In Amsterdam werkt 58 procent van de laagopgeleide 25-34 jarigen (in heel Nederland gemiddeld 69 procent). Er zijn bovendien forse verschillen tussen mannen en vrouwen. Van de laag opgeleide mannen in Amsterdam werkt ongeveer 70 procent, van de vrouwen is dat 45 procent; voor niet-westerse mannen en vrouwen zijn de percentages respectievelijk 60 en 38 procent. Opvallend zijn de verschillen tussen vrouwen. Van alle Amsterdamse vrouwen tussen de 15 en 64 jaar is 46 procent economisch zelfstandig. Bij vrouwen met een westerse herkomst ligt het percentage op 55 procent, bij Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is dit 43 procent. Slechts een klein deel van de vrouwen met een Turkse of Marokkaanse herkomst is economisch zelfstandig: 15 procent. 16,5 procent van alle Amsterdamse huishoudens behoort tot de minima.

Identificatie

In recent gepubliceerde cijfers constateert het Sociaal en Cultureel Planbureau dat het optimisme spectaculair is toegenomen in Nederland en nieuwe Amsterdammers blijken zich in hoge mate thuis te voelen in Amsterdam. Voor Amsterdammers van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse herkomst gelden percentages van respectievelijk 95, 92 en 93 procent. De binding met Nederland scoort wat lager en de binding met het herkomstland flink lager. De sociaal-culturele identificatie met het herkomstland onder deze drie groepen is het laagst bij Surinaamse (22 procent) en het hoogst bij Turkse Amsterdammers met 80 procent.

Opgave van de stad: burgerschap versterken

Het Programakkoord 2010 – 2014 is duidelijk:

“We versterken de sociale structuren van de stad door iedereen te betrekken en aan te spreken op zijn mogelijkheden. Wij willen nieuwe coalities sluiten met bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties; om vele Amsterdammers te betrekken en te bereiken.”

“Amsterdam is van oudsher een vrije en tolerante stad. Daarin moet iedereen veilig zijn, maar zich ook vrij en veilig voelen, ongeacht tijd, plaats, functie, seksuele geaardheid of voorkeur of levensovertuiging. Er worden duidelijke grenzen en normen gesteld, waarop degenen die deze aantasten worden aangesproken. Door de overheid, en de Amsterdammer zelf, die daarvoor rugdekking krijgt.”

“Een diverse stad functioneert alleen wanneer alle burgers in vrijheid mee kunnen doen. Diversiteit gaat daarom hand in hand met emancipatie en participatie.”

Om deze ambities waar te maken is meer nodig dan traditionele beleidsmaatregelen. Dat maken die beschreven aanleidingen duidelijk. Dat ‘meer’ is volgens het College te vinden in het begrip ‘burgerschap’.

Uiteindelijk is het doel van burgerschap:

Verbondenheid te versterken en verruwing tegen te gaan. Amsterdammers doen mee en nemen verantwoordelijkheid voor zichzelf en voor de stad.

Dit doel is het resultaat van een proces, dat begon met de Bestuursopdracht Burgerschap³. Hoe zag dat proces eruit?

Burgerschap: beleving, inzichten, praktijk

Het gesprek in de stad

In de Bestuursopdracht Burgerschap sprak het College het voornemen uit om burgerschap een prominente rol te geven in de stad. Vervolgens is een ‘ambtswoninggesprek’ georganiseerd en zijn twee conferenties Burgerschap gehouden op 15 februari en 10 maart⁴. Centrale vragen op de conferenties waren:

“wanneer ervaar jij onbehagen in de stad”, “wat verbindt Amsterdammers met elkaar” en “wat kunnen Amsterdammers zelf doen”.

Een opvallende uitkomst was dat deelnemers aan de conferentie de overheid opriepen meer los te laten en meer aan Amsterdammers over te laten.

Voetbalvereniging Nieuw-West, het vroegere Sporting Maroc bestreed zijn slechte reputatie: *“We hebben dat gedaan door de leeftijd van het bestuur omlaag te brengen en door leden en ouders meer bij de club te betrekken. We spreken ouders aan en zeggen wat we nodig hebben. Er wordt altijd maar benadrukt wat de verschillen zijn. Maar het helpt meer om te kijken naar wat je bindt”.*

Voorbeeld: van alle Europese landen wordt in Nederland de meeste last van hangjongeren ervaren. Wat blijkt? Nederland heeft het melden van overlast geïstitutionaliseerd. Mensen stappen, wanneer zij overlast ervaren, niet naar de hangjongeren, maar naar een instantie die hun klacht moet verhelpen. De klacht wordt niet (meteen) verholpen en het gevolg is dat de overlast blijft bestaan en dat irritatie toeneemt over de ineffectiviteit van het meldpunt en van de overheid.

Ook simpele omgangsvormen als het groeten in een tram of winkel werden genoemd als manieren om het onbehagen in de stad te verminderen. Andere voorbeelden gingen over het niet kennen van elkaars achtergronden en geschiedenis, wat als een gemis werd ervaren voor een gezamenlijke en gedeelde toekomst en de verbinding tussen Amsterdammers.

In stadsdeel Centrum klagen bewoners over de overlast van de horeca. Meer regels en meer handhaving helpen niet. Daarom legt het stadsdeel meer verantwoordelijkheid bij de ondernemer, door een terrasvergunning te koppelen aan diens inspanningen om afspraken te maken met omwonenden en overheid over bijvoorbeeld bereikbaarheid in geval van overlast.

Er werd op gewezen dat het niet voor iedereen even gemakkelijk is om mee te komen. Als je de basisvaardigheden niet beheerst en mondigheid ontbeert, is het lastig om aan een baan te komen. Zo is Powerlady een organisatie die vrouwen begeleidt bij terugkeer naar de arbeidsmarkt of scholing: *“We leren hen de basisvaardigheden die nodig zijn om weer in contact te komen met de samenleving. We steken in op hun interesses en winnen hun vertrouwen”.*

³ Burgerschap Bestuursopdracht, College van B&W van Amsterdam, 30 november 2010

⁴ Zie bijlage 1 en 2 van deze brief voor het verslag van deze conferenties

Inzichten

Net zoals er veel praktijkvoorbeelden zijn van burgerschap, is er inmiddels veel over onderzocht en gepubliceerd.

Halleh Ghorashi tijdens de tweede conferentie burgerschap over de lastige relatie tussen onbehagen en binding:

“Wanneer de onzekerheid groeit en het dominant denken in de samenleving polariserend is geworden, is het ook niet verbazend dat individuen eerder afstand zoeken van elkaar dan verbinding aan te gaan.... Een duurzaam antwoord op deze polarisatie in onzekere tijden is het werken aan nieuwe verbindingen die in de huidige tijdsgeest passen. Verbinding die van individuen burgers maken. Want de burger is voortdurend op zoek naar een balans tussen het eigen belang en het belang van de gemeenschap..”

Baukje Prins, lector Burgerschap en Diversiteit aan de Haagse Hogeschool, past het begrip ‘burgerschap’ toe in de grootstedelijke- Amsterdamse - context.⁵ De stad biedt veel voorzieningen en geeft vrijheid zonder al te zware sociale controle, “stadslucht maakt vrij”. Een stad is daarom vanzelfsprekend divers; divers aan subculturen, divers aan mensen. Maar het samenleven in de stad vereist sterke sociale competenties.

Zij noemt er vijf:

1. Identificatie, je kunnen verplaatsen in een ander;
2. Representatie, hoe gedraag je je;
3. Aanspreekbaarheid, verantwoordelijkheid nemen voor je uitspraken en daden;
4. Weerbaarheid, het vermogen om voor jezelf op te komen;
5. Tolerantie, het vermogen om datgene te verdragen waar je op redelijke gronden eigenlijk bezwaar tegen hebt.

Daarmee heeft Prins een waardevolle onderbouwing voor grootstedelijk beleid geboden. Zij is niet de enige. In de beschouwingen over burgerschap zijn drie algemene perspectieven te onderscheiden, die alle relevant zijn voor Amsterdam. Ten eerste burgerschap in relatie tot de **rechtsstaat**, waarin de vrijheden, rechten en plichten van burgers in wetten zijn vastgelegd. De rechtsstaat garandeert veiligheid, vrijheid van meningsuiting en de vrijheid je geloof te beleven. De overheid heeft een essentiële rol bij het bewaken van de rechtsstaat en het beschermen van de burgers. Ten tweede meedoen en **participatie**: scholing, werk en actief deelnemen aan de maatschappij. Iedereen doet mee, ongeacht herkomst of ontwikkeling.

Burgers nemen verantwoordelijkheid voor het inrichten van hun leven en hun omgeving. De overheid stimuleert en steunt de burger bij het inlopen van achterstand. Tot slot **verbondenheid** en een actieve inzet daarvoor: burgers nemen, ook in georganiseerd verband, initiatieven. Ze nemen verantwoordelijkheid voor het oplossen van maatschappelijke problemen.

⁵ Baukje Prins, Vreemdelingenverkeer. Samen leven en laten leven; intreedere Lector Burgerschap en Diversiteit, Haagse Hogeschool, 22 september 2010.

INTERMEZZO – Burgerschap en hoffelijkheid

Hier is nu die hoffelijkheid van Rawls aan de orde. Hij schrijft: *“Het ideaal van burgerschap geeft een morele, niet een juridische, plicht – de plicht van hoffelijkheid. ... Deze plicht behelst onder andere een welwillendheid om te luisteren naar anderen en een eerlijke houding bij het besluiten of redelijkerwijs aanpassingen naar aanleiding van hun gezichtspunten nodig zijn.”*⁶Eigenlijk zegt hij: geen burgerschap zonder hoffelijkheid.

Hoffelijkheid, het is een beetje een ouderwets woord dat bij iedereen reacties oproept. Maar juist hoffelijkheid helpt bij het aangaan van dat moeilijke, schurende, gesprek over grote verschillen tussen mensen. Maar dat niet alleen. De publieke ruimte kan wel wat hoffelijkheid gebruiken. Het College stoft dit oude begrip daarom af en doet een pleidooi voor meer hoffelijkheid in Amsterdam.

Geen burgerschap zonder hoffelijkheid, zonder de bereidheid redelijke argumenten te hebben voor het eigen gedrag en de eigen opvattingen en de bereidheid om de ander met dezelfde redelijkheid te bevragen.

Burgerschap in de praktijk

Waar is burgerschap relevant, waar is het nodig, waar is het te vinden? Als je deze vraag stelt kom je op heel veel vindplaatsen. Bij de vindplaatsen van burgerschap die hieronder worden beschreven, ligt de focus op de publieke ruimte. Dit is de plek waar burgers elkaar en de overheid ontmoeten.

Op straat en in de buurt

Ruw gedrag van medeburgers dichtbij huis: vuilnis op straat, burengerucht, kinderen die te vroeg of te laat op straat spelen. Maar ook agressief groepsgegedrag in de bus en in de tram en scheldkanonnades in het verkeer. Ernstiger ervaringen als bespuugd, uitgescholden of in elkaar geslagen worden vanwege je uiterlijk, geloof of seksuele gerichtheid. Maar ook oplossingen; Amsterdammers die de handen ineen slaan voor het schoonhouden van de buurt. Bekend zijn de voorbeelden van buurtvaders. SMS-Alert is een groep bewoners van de Molenwijk, die elkaar waarschuwen voor risicovolle situaties op straat. Allemaal belangrijk om weerbaarheid en aanspreekbaarheid te vergroten en gevoelens van onveiligheid te verminderen.

Hans Boutellier:

“De openbare ruimte is van niemand. Je bent er te gast en zo moet je je ook gedragen.”

Op school

Het onderwijs speelt een belangrijke rol voor de toekomst van kinderen. Op school leren ze burgerschapscompetenties en krijgen ze de opleiding die een bepalende factor is voor hun succesvolle participatie in de samenleving. Burgerschap is niet voor niks een van de kerndoelen van het onderwijs. Het leren samenleven doe je in de microsamenleving ‘school’.

⁶ John Rawls, Political Liberalism, New York: Colombia University Press, 1993, p.217

Identiteitsvorming speelt hierin een grote rol. Wie ben ik, wie wil ik zijn en met wie wil ik omgaan? Maar ook: wie is de ander en hoe ga ik daarmee om? In de privésfeer is de thuissituatie van kinderen en de opvoeding door hun ouders, natuurlijk belangrijk. De overheid heeft zich hiermee niet te bemoeien, maar is zich zeer bewust van het belang ervan. Weerbaarheid, emancipatie, toegang en kansen, het leren omgaan met verschillen, beginnen namelijk zowel op school, als thuis.

Op het sportveld

Sport is een plek waarin Amsterdammers van verschillende afkomsten elkaar ontmoeten en actief zijn. Samen een club steunen of een wedstrijd winnen vormt een krachtige basis voor gemeenschappelijkheid. Maar net zo goed spelen ergernissen en verruwing een rol. Bijvoorbeeld wanneer ouders niets doen voor de club van hun kinderen of staan te schreeuwen langs het veld. In de sport liggen daarom veel kansen. Topsporters zijn rolmodellen voor de jeugd. Het belang van een sportclub als Ajax voor de stad is groot. De activiteiten die Ajax onderneemt in 'street wise' activiteiten in Amsterdamse buurten of met het Middelbaar Beroepsonderwijs zijn mooie voorbeelden van hoe een club zich kan verbinden aan de stad. Ook het WK Amsterdam, waarin de talenten en diversiteit van Amsterdam goed zichtbaar worden, is een voorbeeld van verbinding in en met de stad.

In kunst en cultuur

Kunst, cultuur en erfgoed zijn op meerdere manieren belangrijk voor de stad. Kunstinstanties zijn bepalend voor de stedelijke identiteit en een referentiepunt voor zowel bezoekers als inwoners. Kunst en cultuureducatie helpt Amsterdamse kinderen bij de identificatie met en kennis van de stad. Het vergroot hun horizon en is daarmee een factor in de stad als emancipatiemachine.

In herdenken, bij rituelen

Burgerschap betekent weten wie je bent en waar je vandaan komt, als individu, maar ook als stad. Daar horen herdenkingen en rituelen bij. Herdenkingen bijvoorbeeld van de minder mooie bladzijden uit de geschiedenis van de stad: de

Tweede Wereldoorlog, de herdenking van het slavernijverleden. Vieringen als Koninginnedag en de jaarlijkse Gay Pride. Maar ook naturalisatieceremonies: het Nederlands paspoort is voor immigranten een verworvenheid waarbij stilgestaan mag worden. Deze herdenkingen en rituelen dragen bij aan de gemeenschappelijke basis van de stad, waarin gastvrijheid en verschillen samengaan.

Deelnemer conferentie: *"Bij ons in de buurt hebben we een open dag georganiseerd bij een moskee. Er kwamen mensen die vijf huizen verder wonen en echt geen idee hadden wat zich daar afspeelt. Ze konden nu met hun eigen ogen zien dat het niet eng is".*

Op het werk

Burgerschap gaat voor een belangrijk deel over participatie en mee doen; dus als er één onderwerp is waar dit tot uitdrukking komt is het werk vinden, krijgen en behouden. Werk is een belangrijke ontmoetingsplek. Discriminatie op de arbeidsmarkt is daarom een ernstig verschijnsel dat moet worden aangepakt.

Wat je juist niet ziet; verborgen plekken: armoede

Armoede is een uitsluitingsmechanisme en daardoor minder zichtbaar. Armen participeren minder in de samenleving hebben doorgaans een slechtere gezondheid. Er zijn talloze initiatieven om mensen erbij te houden: de voedselbank, gerund door vrijwilligers, buddies, of mensen uit kerken en geloofsgemeenschappen en klassieke charitatieve instellingen. Voor de stad is het belangrijk om mensen een weg uit de armoede te bieden, zodat ook zij toegang hebben tot de stad als emancipatiemachine.

In het vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk vormt de ruggengraat van de stad. Vrijwilligerswerk kent vele gedaanten, waarbij sport en zorg het meest prominent zijn. Maar denk ook het werk van zelforganisaties en werknemers die zich al dan niet in bedrijfsverband inspannen voor de stad. Voor Amsterdam is het van onmiskenbaar belang om vrijwilligerswerk te blijven stimuleren en faciliteren.

In de media

Discussieprogramma's brengen verschillende opvattingen aan de oppervlakte en kranten berichten over de samenleving. Media helpen bij het doorbreken van taboes, maar kunnen stereotypering versterken. Media spelen een rol bij het vergroten van de kennis over de wereld, over de stad en over wat ons bindt. Ook schooltelevisie, zoals het programma Basta, is een voorbeeld.

Mustafa Ayranci, voorzitter HTIB:
"Jongeren worden buitengesloten op basis van vooroordelen. Als dat lang genoeg duurt worden ze een vijand van het land. Het is belangrijk de armen te openen en niet te wijzen."

Bij de overheid en dienstverlening

Amsterdammers hebben regelmatig te maken met hun overheid, met de stadsdelen en bij de loketten van de centrale stad. De dienstverlening aan de Amsterdammers kan altijd beter, waarbij het belangrijk is om mensen goed te bedienen en te bejegenen. Het gaat ook over de manier waarop burgers te woord gestaan worden door ambtenaren. Over het vermogen initiatieven van burgers de ruimte te geven en op een nieuwe manier samen te werken.

Partnerschappen

Overheid - centrale stad en stadsdelen - instellingen en Amsterdammers hebben ieder een rol bij het versterken van burgerschap op deze vindplaatsen. Zoals Hans Boutellier stelde op een van de conferenties: het maatschappelijk middenveld moet worden aangesproken op zijn normatieve functies. Tegelijkertijd is duidelijk dat we niet bij nul beginnen. Eigen kracht is al een leidend principe voor re-integratie naar werk en voor welzijnswerk nieuwe stijl. Migrantenorganisaties hebben zich al gebogen over het thema burgerschap. Het aangaan van partnerschappen en het aansluiten op goede initiatieven is daarom noodzakelijk.

Conclusie: werken met een visie op burgerschap

In het voorafgaande is beknopt verslag gedaan van een inspirerende rondgang door de literatuur en door de stad, die antwoord geeft op de vraag hoe het College het begrip burgerschap op betekenisvolle wijze kan hanteren en welke rollen daarbij zijn weggelegd voor de gemeentelijke overheid, maatschappelijke organisaties en de Amsterdammers zelf. Het antwoord is gegoten in de vorm van een doel en vijf subdoelen.

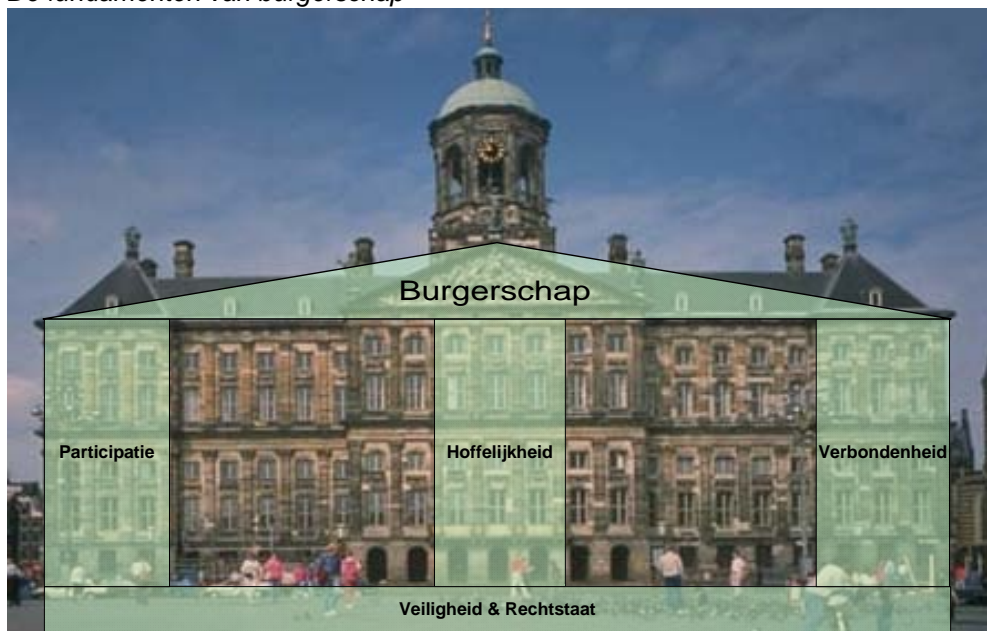
Het hoofddoel is verbondenheid te versterken en verruiming tegen te gaan. Amsterdammers doen mee en nemen verantwoordelijkheid voor zichzelf en voor de stad.

Dit hoofddoel valt uiteen in vijf subdoelen:

1. Vergroten van de gemeenschappelijke basis van mensen met verschillende achtergronden;
2. Bevorderen dat Amsterdammers mee kunnen doen en dat zij verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en voor hun omgeving;
3. Zorgen dat minder mensen zich onveilig voelen door het gedrag en de houding van anderen;
4. Verbeteren van de samenwerking tussen burgers en de overheid;
5. Versterken van de grootstedelijke burgerschapscompetenties⁷.

Samen leiden deze doelen tot het versterken van burgerschap, door te werken aan de bouwstenen daarvan: participatie, verbondenheid en hoffelijkheid. Fundament voor dit alles is de rechtsstaat, die veiligheid en recht waarborgt.

De fundamenten van burgerschap

⁷ Volgens Baukje Prins: Identificatie, representatie, aanspreekbaarheid, weerbaarheid, tolerantie

Het realiseren van deze doelen vraagt in een aantal opzichten een andere opstelling en werkwijze van de gemeente. Minder voorschrijvend, meer gebaseerd op een vertrouwensrelatie. Meer ruimte voor maatschappelijke initiatieven die de genoemde burgerschapsdoelen versterken. Minder 'u (= de overheid) vraagt, wij draaien' meer 'u (= burger, instelling) wenst, wij ondersteunen u daarbij naar vermogen'.

'Naar vermogen' is geen willekeurige toevoeging. Hij heeft betrekking op zowel mentaliteit – de overheid hoeft niet bij alles financieel betrokken te zijn - als op beschikbare middelen. In een tijd van financiële krapte moet een ieder creatief omgaan met de middelen die hij heeft. Het is de moeite waard om te onderzoeken of de gemeente op een minder klassieke manier met financiële ondersteuning kan ingaan, bijvoorbeeld het principe van *social return* toepassen bij subsidieverlening, of werken met *revolving funds*.

Burgerschap anno 2011 vraagt om initiatiefrijke burgers die zelf verantwoordelijkheid nemen; om een open, naar buiten gerichte houding van maatschappelijke organisaties; om een gemeente die nadrukkelijk ruimte laat en die ook in de toepassing van haar instrumenten durft te experimenteren en initiatief durft over te laten aan anderen.

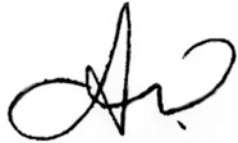
Het College vervult zelf een voorbeeldfunctie. De burgemeester en wethouders merken dagelijks hoe belangrijk het is aanwezig te zijn op de momenten en plekken die ertoe doen in de stad. Bij incidenten, maar ook bij het vieren van succes en het kennen van de gedeelde geschiedenis. Het College kiest hiermee positie, toont haar waardering. Burgemeester, wethouders en stadsdeelbestuurders kunnen juist laten zien hoe moeilijke onderwerpen besproken kunnen worden. Zij moeten dit als eerste willen doen en alert zijn op de noodzaak daartoe. Het bevorderen van hoffelijkheid in de stad is bij hen in goede handen.

Tot slot

Met deze brief heeft het College een probleem willen agenderen en actoren in de stad willen inspireren om daar gezamenlijk iets aan te doen. Het zou mooi zijn als er stevig wordt gediscussieerd naar aanleiding van deze brief, in het College, in de raad, in de stad. Verandering op dit gebied is niet af te dwingen met maatregelen of projecten en dat is maar goed ook. Toch moet het ook de ambitie van een stadsbestuur zijn om doelen zoals hier genoemd te halen. Met partners die meedoen, op plekken die er toe doen en met een duwtje in de rug aan die organisaties en burgers die zich aangesproken voelen. Gedeeld burgerschap dichterbij brengen in een stad waar iedereen erbij hoort: het is een grote ambitie. En: we zijn er van overtuigd dat het kan, meer hoffelijkheid in Amsterdam.

Met vriendelijke groet,

Namens het College van Burgemeester en Wethouders,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'A. van Es', written in a cursive style.

Mevr. Andrée van Es
Wethouder

Bijlage 1

Verslag burgerschapsconferentie 15 februari 2011

'De stad is te klein om altijd boos te zijn'

'Het wordt pionieren', zei Andrée van Es, wethouder Burgerschap en Diversiteit van Amsterdam, aan het begin van de eerste conferentie Burgerschap. In deze conferentie, met een vervolg op 10 maart, werd op zoek gegaan naar de basis van het burgerschap.

'De slogan I Amsterdam belicht de stad als een kleine metropool, waar iedereen iets komt halen', vond Van Es in haar inleidende speech. 'We zijn trots op de stad. Maar de stad heeft ook minder aantrekkelijke kanten. Bewoners worden onverschilliger, ten opzichte van elkaar en de stad. Ze zouden meer moeten zijn dan alleen gebruikers van de stad. Amsterdam kan wel wat meer burgerschap gebruiken. Meer betrokkenheid, weerbaarheid en tolerantie. Burgers zijn nu vaak onverschillig of boos. Die boosheid leidt weer tot verruwing.' Van Es pleitte voor de herwaardering van hoffelijkheid – het Engelse *civility*. En een herziening van de slogan: van I Amsterdam naar We Amsterdam.

De zaal was gevuld met vertegenwoordigers uit alle maatschappelijke geledingen van de hoofdstad. Maar voordat het burgerschap in de zaal ter discussie kwam introduceerde moderator Pieter Hilhorst een achttal initiatieven uit Amsterdam op het gebied van burgerschap.

Fotograaf en kunstenaar Erwin Olaf stak direct de hand in eigen boezem. 'Ik word altijd eerst heel erg boos voordat ik iets constructiefs doe.' In dit geval was het geweld tegen homo's waar hij zich vreselijk over had opgewonden, voor hij besloot een groot feest te organiseren in Paradiso om ontmoetingen te stimuleren tussen de verschillende groepen in de samenleving. 'Deze stad is veel te klein, de straten zijn ook letterlijk veel te smal, om altijd maar boos te zijn. Je wordt gewoon met zijn allen door de stad heen gepropt dus je komt elkaar steeds maar tegen', vond Olaf.

Daar kon rabbijn Lody van de Kamp – ooit acterend als 'lokjood' en nu actief in het Joods Marokkaans Netwerk Amsterdam – zich wel in vinden. 'We zijn enorm geneigd in hokjes te denken, maar als we met elkaar mengen in ontmoetingen, ontstaat een We Amsterdam.' Van de Kamp vertelde over de bijeenkomsten die hij organiseert tussen Joodse en Marokkaanse groeperingen. 'We leren elkaar kennen en daar smelten veel gemeenschappelijke vooroordelen bij weg. Het heeft onze eigen ogen ook geopend. We hebben het vaak over antisemitisme, maar het viel me op dat we in onze eigen Joodse gemeenschap last hebben van islamofobie.'

SMS-Alert

Uit Amsterdam-Noord waren drie vertegenwoordigers van SMS-Alert aanwezig, een alarmsysteem voor bewoners van Molenwijk, waarin ze elkaar waarschuwen voor risicovolle situaties op straat, en daar ook actie op nemen. 'We zijn de ogen en oren van de wijk', aldus mede-initiatiefnemer Freeda Verburg. Bij het initiatief zijn ook de woningcorporatie De Alliantie en de politie betrokken. 'De burgers laten zien dat ze er zijn', aldus buurtregisseur Gerard Zwarts. 'Natuurlijk zonder geweld. Daar is de politie voor.' Herman Oostwal, wijkmanager van De Alliantie was enthousiast. 'Bewoners zijn meer betrokken bij de wijk. En het is ook echt veiliger.'

Meer betrokkenheid was ook het toverwoord voor voetbalvereniging Nieuw-West, het voormalige Sporting Maroc. De laatste naam bracht herinneringen naar boven bij Hilhorst: 'Of het werd knokken, of dik verliezen.' De slechte reputatie van de club is geheel verdwenen, vertelde Mourad Ezzouba, jeugdvoorzitter van Nieuw-West. 'We hebben dat gedaan door de leeftijd van

het bestuur omlaag te brengen en door leden en ouders meer bij de club te betrekken.' 'We spreken de ouders aan en zeggen wat we nodig hebben.' Arie Seekles vertelde dat de nadruk bij de club ligt op overeenkomsten. 'Er wordt altijd maar benadrukt wat de verschillen zijn. Maar het helpt veel meer om te kijken naar wat je bindt.'

Giovanna Gill en Urmila Mac-nack vertelden over Powerlady, een organisatie die vrouwen begeleidt bij terugkeer naar de arbeidsmarkt of scholing. Gill: 'We leren hen de basisvaardigheden die nodig zijn om weer in contact te komen met de samenleving.' Volgens Mac-nack is het daarbij vooral belangrijk om de vrouwen persoonlijk te benaderen. 'We steken in op hun interesses en winnen hun vertrouwen.' Voor Eddy Adusei, die namens stadsdeel Zuid-Oost actie onderneemt tegen wat zo mooie etnische armoede heet, is vertrouwen ook cruciaal. 'Ik bezoek mensen die door instanties niet te bereiken zijn. Ik win hun vertrouwen, zodat ze me hun problemen vertellen. Die inventariseer ik en samen met instanties proberen we ze op te lossen. Ze lijden vaak niet alleen aan geldgebrek, maar vooral aan informatiegebrek, dat leidt tot geldproblemen.'

Horeca

Centrum-bestuurder Boudewijn Oranje en Ton Poppes, voorzitter van Amsterdamse afdeling van de Koninklijke Horeca Nederland, vinden dat het tijd is voor een mentaliteitsomslag, om problemen in de horeca op te lossen. 'Bewoners van de stad klagen vaak over overlast van horeca. Meer regels en meer handhaving helpen niet', aldus Oranje. Daarom wordt gepleit voor meer verantwoordelijkheid van de ondernemer. Bijvoorbeeld door een terrasvergunning te koppelen aan inspanningen van de ondernemer. Poppes: 'Die moet afspraken maken met zijn bureaus en de overheid over bijvoorbeeld bereikbaarheid in geval van overlast. En hij moet een plan van actie hebben voor als er sprake is van overlast.' Volgens Poppes is het belangrijk om de goeden niet te laten lijden onder de kwaden. 'Het wordt tijd dat we goed gedrag gaan belonen.' Uit de horeca vertegenwoordigde Martin Esajas de portiers. Niet zomaar portiers, maar 'Aardige portiers' zoals zijn bedrijf heet. Die proberen problemen niet te laten escaleren. 'Rustig blijven, begrip tonen en mensen een spiegel voorhouden', stelde de boomlange Esajas als voornaamste instrumenten.

Gemene delers

Hans Boutellier, directeur van het Verwey Jonker Instituut (een onafhankelijk onderzoeksinstituut voor advies en innovatie op sociaal-maatschappelijk terrein), probeerde in de praktijkvoorbeelden de grote gemene delers te vinden. Hij constateerde dat op deze bijeenkomst over burgerschap werd gesproken als meer dan alleen een drager van een paspoort met bijkomende rechten en plichten. 'In de afgelopen decennia is de betekenis van het begrip anders geworden. Omdat wat we nu verstaan onder burgerschap minder vanzelfsprekend is.'

Boutellier zag in alle kleine initiatieven zeker verband. 'Het is moeilijk om over Amsterdam te spreken als over één gemeenschap. Het is een verzameling van duizenden, misschien zelfs miljoenen kleine netwerken, waar meer ordening en samenhang in zit dan we geneigd zijn te denken.'

Door te zorgen voor verbanden kan beschaving worden gerealiseerd', stelde Boutellier. 'Aan burgerschap zitten twee kanten: de disciplinerende kant, die vraagt dat we ons gedragen, en de kant dat je je aangesproken voelt – dat je het idee hebt dat je er als burger ook mag zijn. Dat vormt met elkaar het sociale burgerschap.'

Aan de hand van de praktijkvoorbeelden kwam Boutellier tot een aantal belangrijke noties, noodzakelijk voor de basis van goed burgerschap. 'Het is

belangrijk je te realiseren dat de publieke ruimte van niemand is. Je bent er te gast en zo moet je je ook gedragen.' Het belonen van goede burgers, zoals de Amsterdamse horeca het voorstaat, kon ook Boutelliers goedkeuring wegdragen. 'En ook hier zie je dat het belangrijk is dat mensen zich realiseren dat ze te gast zijn in de openbare ruimte. Dat geldt voor zowel de ondernemer als de gebruiker van een terras.'

Verder vindt Boutellier het belangrijk dat er bereidheid bestaat je in een ander te verplaatsen.' Over het SMS-alert was Boutellier wat terughoudend. 'Het lijkt of je de ene partij opzet tegen de ander. Maar het is natuurlijk wel goed als door dit initiatief gesprekken op straat ontstaan.'

In Nieuw-West zag Boutellier iets wat vaker gebeurt: normatieve herijking. 'Jullie hebben jezelf opnieuw uitgevonden. Dat is al eerder gebeurd op sommige scholen en ook met het Slotervaartbad. Daar hebben burgers het heft in eigen handen genomen en gezorgd dat de situatie werd omgedraaid. Daarbij is het direct aanspreken van mensen heel belangrijk.' Dat zag hij ook in de werkwijze van Powerlady en van Zuid-Oost coach Adusei. 'Door ze persoonlijk aan te spreken worden mensen uit hun isolement gehaald en doen ze weer mee. Participatie is cruciaal.' Volgens Boutellier zijn mensen blij met persoonlijke aandacht. 'Dat is verloren gegaan in de samenleving door het ontstaan van grote, onpersoonlijke instituties en organisaties.'

Globaal en lokaal

Na Boutellier was het de beurt aan Nadia Bouras, historica en promovendus aan de Universiteit van Leiden. 'Het gaat om gedeelde verantwoordelijkheid', betoogde ze. 'Burgers moeten zorgen dat ze erbij horen. En de overheid moet zorgen dat er omstandigheden worden gecreëerd waarin het burgerschap het beste tot uiting komt.'

Volgens Bouras kan burgerschap in Amsterdam niet zonder internationale oriëntatie. 'We moeten globaal denken, maar lokaal handelen. Er zijn uiteindelijk genoeg mensen die mee willen doen aan een betere samenleving. Maar vaak moeten ze nog worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid.'

Bouras constateerde dat burgerschap meer neigt naar stedelijke dan nationale identiteit. 'Uit onderzoeken blijkt dat nationale identiteit terrein verliest. Mensen voelen zich sneller verantwoordelijk voor de stad. Of zelfs voor de straat. Kijk naar Jan Evertsenstraat. Daar identificeren bewoners zich echt met de straat. Ze zijn actief en betrokken. Tegelijkertijd zie je dat mensen zich ook betrokken voelen bij wat er in de wereld gebeurt. Kijk maar naar wat de gebeurtenissen in Egypte losmaakte bij mensen over de heel wereld. Er moet zeker ruimte zijn voor internationale oriëntatie.'

Richting geven

'Kan burgerschap richting geven aan gedrag', vroeg Hilhorst zich af. Een vraag die besteed was aan de zaal. Arie Seekles vond dat het tijd was voor een uitgestoken hand naar elkaar. 'We nemen te weinig tijd om elkaar te leren kennen. Het gaat erom elkaar te stimuleren en goed gedrag te belonen. Daardoor creëer je voorbeelden die anderen willen volgen. Stimuleer en faciliteer processen waarbij mensen met elkaar in gesprek gaan. Daarmee plant je een zaadje. Als je dat zaadje liefde, ruimte, aandacht en warmte geeft, kun je over vijftien jaar de vruchten plukken.'

Claudia van Deudekom, voorlichter van het COC, vond dat er in alle initiatieven nog te veel vrijblijvendheid was. 'Je moet ook groepen bij elkaar brengen die niet op elkaar zitten te wachten.' Als voorbeeld noemde ze de voorlichtende bezoeken van het COC aan scholen. 'Als je alleen naar scholen gaat waar ze je willen, schiet je er nog niet veel mee op. Ik wil juist naar scholen waar we niet welkom zijn.'

Mustafa Ayranci, voorzitter van de Turkse Arbeidersbeweging in Nederland HTIB, stelde dat het voor allochtone Nederlanders niet altijd gemakkelijk is aan goed burgerschap te doen. 'Jongeren worden buitengesloten op basis van vooroordelen. Als dat lang genoeg duurt worden ze een vijand van het land. Het is belangrijk de armen te openen en niet te wijzen.' Dat werd ondersteund door Orville Breedveld, docent aan de Hogeschool van Amsterdam en organisator van verschillende initiatieven in Zuid-Oost. 'Mensen moeten van elkaar de waarde inzien. Als ze inzien dat een persoon waarde heeft, gaan ze er ook in investeren.' Uit het publiek kwam ook nog de suggestie dat goed burgerschap begint in het basisonderwijs. 'Daar moet het gebeuren, anders ben je te laat. Als je daar al begint met het inclusieve denken, maak je nog kans.'

Controversieel

Hilhorst probeerde de discussie een meer controversiële wending te geven door te vragen naar voorbeelden van normatieve herijking. Het boerkaverbod, tuigdorpen en kliklijnen passeerden de revue, waarvan alleen het eerste onderwerp tot echt discussies leidde. Iemand stelde voor de burgers te verplichten zo min mogelijk gebruik te maken van sociale voorzieningen, en een groter beroep te doen op de directe omgeving. En René Mendel vond dat burgerschap niet alleen maar moest gaan over lief zijn voor elkaar. 'Als het niet ook gaat over begrip en vrijheid, heeft het geen enkele zin.'

Hilhorst moest concluderen dat iedereen het toch aardig met elkaar eens was en ging verder met een voorschot op de volgende bijeenkomst: 'Wie moet wat anders doen?' 'We zijn bezig als samenleving elkaar opnieuw uit te vinden', vond Boutellier. Hij maakte de vergelijking met een voetbalelftal waarbij justitie als keeper fungeert, maar het middenveld, de maatschappelijke organisaties en instituties te weinig verantwoordelijkheid nemen. 'Het maatschappelijk middenveld moet worden aangesproken op zijn normatieve functies. We mogen van ze verlangen dat ze die rol op zich nemen.'

Bouras meende dat het tijd werd om te stoppen met uitsluiting op basis van wat ze noemde 'etnische obsessie'. 'Je moet kijken naar de sociaaleconomische situatie van mensen, niet naar hun etniciteit. Als je daarnaar kijkt, breng je gedeeld burgerschap dichterbij.'

Van Es vond dat er een grote opgave voor de overheid ligt. 'De burgers zijn van goede wil. Maar als er vanuit de politiek negatieve signalen over gelijkwaardigheid van burgers komen, wordt het vechten. Daar moet de overheid zich goed bewust van zijn.' Van Es was het met Mendel eens dat burgerschap niet zonder vrijheid kan. Maar ze koppelde dat aan de kleine straatjes die Olaf schetste. 'Je komt elkaar tegen, je kunt elkaar niet ontlopen. Maar als je tegen elkaar opbotst, moet je de instrumenten hebben om uit die botsing te komen. En ervoor zorgen dat er iets uit die botsing voortkomt.'

Bijlage 2

Verslag burgerschapsconferentie 10 maart 2011

Niemand komt aan de rechten van Amsterdammers

Burgerschap zit de Amsterdammers in de genen. Dat was zo'n beetje de strekking van de inleiding die eerste burger Eberhard van der Laan gaf tijdens de tweede bijeenkomst over burgerschap. Tijdens deze sessie werd van de genodigden veel zelfwerkzaamheid en –reflectie gevraagd in kleine groepen. Een passende setting voor discussies die vooral gingen over kleinschalige initiatieven.

Om aan te geven hoezeer en hoelang de Amsterdammers zijn gehecht aan hun burgerrechten, beschreef Van der Laan aan hoe de oorkonde waarin deze staan beschreven, eeuwen geleden werden bewaard: 'In een eikenhouten kast met ijzerbeslag, met drie sloten waarvan de sleutels bij drie verschillende functionarissen lagen, in een aparte kapel in de destijds enige kerk van steen, vijf meter boven de grond, achter een ijzeren deur met twee sloten en een grendel. Niemand komt aan de rechten van Amsterdammers – en die mentaliteit heerst nog steeds.'

Volgens Van der Laan is de betekenis van burgerschap actueler dan ooit. 'Het gaat over hoe mensen in de samenleving zich verhouden, tot elkaar en tot de overheid. En hoe die overheid zich verhoudt tot hen. En het is de vraag hoe de onderlinge verhoudingen verbeterd kunnen worden.' De burgervader stelde dat elkaar erkennen, inlevingsvermogen en 'domweg luisteren' heel belangrijk is bij het verbeteren van verhoudingen. 'Daarmee maak je van een briesende, boze buurtbewoner in tien minuten iemand die zelf met een slimme oplossing voor de problemen komt.'

Ontmoeten

Van der Laan vond dat het oer-Nederlandse gelijkheidsideaal de ideale samenleving in de weg zit. 'Hoger en lager opgeleiden ontmoeten elkaar nu nauwelijks meer. Een elite bestaat niet meer, nu bijna de helft van de Nederlanders hoger opgeleid is. Maar juist die mensen vinden het lastig te leven met verschillen. Dat groeiende ongemak, en de groeiende boosheid in de samenleving heeft op grotere schaal gevolgen. Mensen gaan elkaar vermijden en dan wordt het heel lastig respectvol met elkaar samen te leven, laat staan verantwoordelijkheid te voelen voor elkaar. Ontmoetingen zijn cruciaal.'

Wat Van der Laan betreft zijn er taken weggelegd voor de overheid. 'Die kan mensen niet dwingen zich in elkaar te verplaatsen, maar ze kan wel het goede voorbeeld geven en obstakels uit de weg ruimen.' De burgemeester noemde drie randvoorwaarden die de overheid kan helpen creëren. De eerste is veiligheid, een thema waarvan Van der Laan zou willen dat het van iedereen zou worden. 'Veiligheid is een basisbehoefte, voor alle inwoners in de stad, in elke buurt en elke sociale laag.'

Als tweede voorwaarde noemde Van der Laan welvaart. Hij voorspelde dat Amsterdam, wanneer het lukt een belangrijke gateway naar Europa te blijven, aan de vooravond van een derde Gouden Eeuw zou staan. 'Welvaart waar honderd procent van de bewoners van kunnen profiteren. En waarmee we goed moeten zorgen voor de rest van Nederland.'

De laatste randvoorwaarde die Van der Laan noemde was behoud van tolerantie. 'Daar is Amsterdam het meest op gebouwd. Dat zijn onze genen.'

Volgens de burgemeester vindt hij in Amsterdammers die hij ontmoet steeds een bijzondere gemeenschappelijke eigenschap. 'Die zou ik in een symbolische kluis willen stoppen, met duizend sloten. Dat is de trots, het smoorverliefd zijn op

Amsterdam en de wil om iets te betekenen voor de stad en er samen iets van te maken.'

Verbinding

Samenwerken en verbindingen maken was ook het centrale punt in het betoog van bijzonder hoogleraar Management Diversiteit en Integratie Halleh Ghorashi. Zij liet zien hoe het ooit zwaar bevochten individualisme verworpen is tot de grootste vijand van het burgerschap. 'Het individu is voortdurend bezig de eigen ruimte en vrijheid op te eisen. Het is te ver doorgeslagen. De verbinding met de stad en de samenleving is verloren.'

Volgens Ghorashi is te merken hoe het individu, door verlies van oude zekerheden als familie en religie, geen vanzelfsprekende leidraad en vangnet meer heeft. En dat er niet meer wordt gekeken naar de toekomst en het belang van anderen. 'De korte termijn reactieve houding staat centraal. Daarom zijn er nieuwe verbindingen nodig.' Voor die verbindingen moeten een aantal randvoorwaarden worden geschapen. 'De eerste is een andere mindset, waarbij we niet vanuit onszelf maar vanuit de ander vertrekken. De tweede is, in de dialoog met de ander, het creëren van een tussenruimte waarin je je eigen oordeel opschort. En het derde is het redeneren vanuit netwerken, waarbij overheid geen sturende rol heeft maar een faciliterende, en waarbij gekeken wordt naar processen in plaats van het eindresultaat.'

Onveiligheid

De inspirerende woorden werden ter harte genomen in de rondetafelgesprekken, die in drie rondes plaatsvonden. In de eerste ronde werd gesproken over wat bij de deelnemers onbehagen opwekt. Andrée van Es, die samen met moderator Pieter Hilhorst overal het oor te luisteren legde, merkte op dat het vaak ging over onveiligheid. 'Onveilige situaties in het contact met anderen, of met de politie.' 'Ik voel me gewoon niet prettig wanneer ik langs een groep Turkse of Marokkaanse jongeren moet lopen', gaf een van de deelnemers toe.

Dergelijke situaties kunnen soms op onverwachte wijze worden opgelost, zo bleek uit de ervaring van een ander. Ze vertelde hoe in de metro een groep jongens lawaai aan het maken was. Toen ze er iets van zei, kreeg ze, zoals verwacht een grote mond terug. Daarop gaf ze de jongen een roos – uit de bos die ze bij zich had – en zei hem dat ze zich vooral zorgen maakte over wat zijn gedrag met hem deed. 'Hij moest zich groot houden voor de anderen, maar kreeg wel tranen in zijn ogen.'

Begrip

In de tweede ronde werd gezocht naar manieren om zelf de eerder al geconstateerde broodnodige verbindingen te maken. 'Je kunt verbindingen maken door confrontaties aan te gaan', werd aan een tafel geopperd. 'Spreek de mensen aan als je ziet dat er iets gebeurt.' 'Je moet zo'n gesprek openen met een vraag. Als je oprecht interesse toont in de motieven van een ander, kan er begrip ontstaan.' Een buurtwerker in IJburg stelde vast dat het belangrijk was in een gemeenschap een aantal mensen te vinden die kunnen zorgen voor verbindingen. 'Ik ben er zelf ook één van. Het moeten wel mensen zijn met passie. Ik ben 24 uur per dag bereikbaar voor mijn jongens.'

Aan een andere tafel ging het over openheid. 'Gebrek aan kennis over anderen is een grote barrière. Bij ons in de buurt hebben we een open dag georganiseerd bij een moskee. Er kwamen mensen die vijf huizen verder wonen, en echt geen idee hadden wat zich daar afspeelt. Ze konden nu met hun eigen ogen zien dat het niet eng is.' Iemand stelde dat de anonimiteit van de stad zorgt voor onveiligheid. 'In Suriname leven ook heel veel culturen naast elkaar, maar daar gaat iedereen bij

elkaar op bezoek. Mensen zijn daar niet gelijk, je hebt juist heel veel respect voor elkaars anders zijn.'

In de plenaire samenvatting werd geconcludeerd dat de deelnemers hun eigen gedrag scherp onder de loep hadden genomen. En dat kleine aanpassingen echt impact kunnen hebben. Zoals het goedemorgen zeggen bij het binnenstappen in de bus. Een snelle inventarisatie leerde dat een groot deel van de aanwezigen zich hier niet aan waagt. 'Het zou me niet invallen om dat te doen', aldus een van hen. 'Het is geen gewoonte hier om dat te doen.' Volgens Van Es zou zo'n gewoonte voor minder chagrijn op straat kunnen zorgen. 'Maar professionals, zoals buschauffeurs, conducteurs en politie, moeten wel het goede voorbeeld geven.' Dat goed voorbeeld goed kan doen volgen had een wethouder uit stadsdeel West ervaren. Bij een bewonersoverleg hoorde ze hoe een bewoner drie weken lang de hondenpoep van hondeneigenaars had opgeruimd. 'Hij had ze consequent aangesproken en consequent de poep opgeruimd. Na drie weken deden ze het zelf.'

Belonen

In de derde ronde werd gekeken hoe burgers producent kunnen worden van de eigen stad. Ook daar kwamen weer veel kleine initiatieven op tafel. Bijvoorbeeld die waarbij allochtone vrouwen gestimuleerd worden om vanuit huis werk te doen. 'Ze verdienen er geld mee en doen mee aan de samenleving. En je belooft dat positieve gedrag.' Het belonen van goed gedrag kwam vaker ter sprake. 'Huurders die een positieve bijdrage leveren aan de buurt waarin ze wonen, moeten worden beloond door de woningcorporatie', werd voorgesteld.

Aan een andere tafel vertelde een jonge allochtoon over een project waarbij jongeren een site onderhouden, met daarop nieuws uit de buurt. 'We geven ze verantwoordelijkheid, maar in ruil daarvoor stellen we wel voorwaarden.' Een kleine discussie ontstond over de rol van de overheid bij de begeleiding van criminele jongeren na een gevangenisstraf. Iemand vond dat het niet aan de overheid, maar aan de direct betrokkenen van zo'n jongere was om te helpen. 'Maar zo'n jongen moet tien keer zo hard vechten', werd tegengeworpen. Hij heeft juist instanties nodig, omdat zijn omgeving zich van hen afkeert.' Over de instanties werd ook flink doorgepraat: het schort aan goede mentaliteit bij bijvoorbeeld docenten op lagere opleidingen, maar ook bij personeel van instellingen als het DWI. 'Het interesseert ze gewoon niet.'

Andrée van Es vond het jammer dat er aan tafel weinig werd gesproken over de rol van de overheid. 'Jullie zijn heel streng voor jezelf. De publieke ruimte is soms zo desolaat, dat het moeilijk van burgers kan worden verwacht dat ze er iets aan doen. Je spreekt niet zomaar iemand aan die met zijn pitbull rondloopt. Op die scheidslijn van wel of niet zelf handelen mag je van de overheid wel wat verwachten. Bijvoorbeeld dat er veiligheid wordt geboden.'

Overheid als intermediair

Van een tafel kwam de opmerking dat er in de stad al heel wat coalities worden gesmeed, zoals het Leefkringhuis en het JuniorCollege. 'Dat zijn coalities met ook bijvoorbeeld het bedrijfsleven. Vervolgens stappen die mensen naar de overheid en vragen brutaal of die met hen in zee willen. Daar is wel lef voor nodig. Ook van de overheid.' Volgens een medewerker van het COC is het belangrijk dat de overheid de bestaande initiatieven kent. 'Er bestaat bij ons bijvoorbeeld zo veel kennis over hoe je dialogen opzet. De overheid zou als intermediair moeten werken om die kennis op de juiste plekken te brengen.'

Er was meer roep om de erkenning van buurtgerichte initiatieven. 'Grote organisaties hebben monopolieposities, maar ze zijn niet altijd effectief. De overheid moet ook risico's nemen door sommige zaken over te laten aan kleinschalige organisaties en het niet direct te willen institutionaliseren. Als je

‘iemand vertrouwt, maak je hem betrouwbaar.’ Volgens een andere aanwezige hoeft dat de overheid niet eens geld te kosten: ‘In Zuid-Oost zijn er genoeg bedrijven die iets willen doen. Een ambtenaar zou alleen maar faciliterend hoeven te werken – de initiatieven leren kennen en aan elkaar koppelen.’

Van Es belooft al het gehoorde mee te nemen bij het maken van de beleidsnota die al in april in het College van B & W besproken zal moeten worden. ‘Het is duidelijk. De overheid moet meer lef hebben, loslaten en goed kijken naar andere initiatieven dan die van gevestigde instituties. Dat zet me heel erg aan het denken.’